

Режим доступа: <http://www.un.org/russian/document/convents/disabled.htm>.

15. Федеральный закон о социальной защите инвалидов в Российской Федерации от 20.07.1995 г. № 181 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://independentfor.narod.ru/material/invguard.htm>.

16. Юнусов Ф. Организация медико-социальной реабилитации зарубежом / Ф. Юнусов, Г. Гайгер, Э. Микус [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.narcom.ru/publ/info/807>.

17. Olesen J. Consensus Document on European Brain Research / J. Olesen, M. Baker, T. Freud // JNNP. – 2006. – Vol. 77 (Suppl. I). – P. 11–149.

УДК 329.05

ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ ЯК СУБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Ісаєв К.А.

аспірант Харківського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентіві України

Annotation

In the article problems of political parties role in public administration are examined, different approaches in political parties determination are shown, influence of political parties to the public administration system is analysed.

Анотація

У статті розглянуто питання ролі політичних партій у державному управлінні, висвітлено різні підходи у визначенні політичних партій, проаналізовано вплив політичних партій на систему управління державою.

Ключові слова

Політична партія, державне управління, органи державної влади, функції політичних партій.

I. Вступ

Демократичний вектор державотворення в Україні актуалізує дослідження ролі політичних партій як впливових суб'єктів суспільно-політичних процесів, єдиної ланки, що стоїть між державою та громадянським суспільством. Саме партії взяли на себе функції артикуляції та агрегації інтересів соціальних груп і прошарків, змагаються за владу, намагаючись впливати на ухвалення політичних рішень у державі. Це закріплено в Законі України "Про політичні партії в Україні": "Політична партія – це зареєстроване згідно із законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах" [1, Т. 1, с. 8].

II. Постановка завдання

Мета статті – проаналізувати основні підходи щодо визначення політичної партії як суб'єкта державного управління.

III. Результати

Проблемі розвитку та функціонування політичних партій присвячені праці зарубіжних учених Ж. Блонделя, М. Вебера, Т. Гоббса, М. Дюверже, Н. Макиавеллі, З. Ньюмена, М. Острогорського, Дж. Сарторі, А. Токвіля та деяких інших. Серед сучасних українських науковців можна виділити дослідження А. Зельницького, П. Удовенко, Ю. Шведа. В Росії питаннями розвитку політичних партій займаються такі дослідники, як Е. Малкин, Л. Сморгун, Е. Сучков та інші.

Політичні партії активно впливають на діяльність органів державної влади, економіку, соціальні процеси, відносини між країнами. Вони є одним із базових інститутів сучасного суспільства, без якого не можливе функціонування представницької демократії, яка потребує розвинутих і добре організованих партій.

Перспективи посттоталітарного розвитку колишніх соціалістичних країн, у тому числі України, пов'язані зі становленням політичних партій. Суспільно-політична роль партій виявляється в їх функціях. Науковці виділяють різні функції політичних партій. На наш погляд до основних функцій відносяться такі:

- підтримка однаковості між членами партії;
- рекрутування нових прихильників;
- стимулювання ентузіазму виборців, акцентуючи увагу на чисельності партії та важливості її мети;
- інформування виборців про політичні питання, які вирішує партія, про особисті достоїнства вождів і недоліки суперників;
- відбір кандидатів на певну посаду [2, с. 323].

За відсутності політичних партій посилюється загроза виникнення авторитарного режиму. Демократія забезпечується участю

партій у виборах, позаяк на багатопартійних виборах зіштовхуються не амбіції особистостей, а інтереси суспільних груп. Партії нині є невід'ємною частиною всієї демократичної системи, особливо парламентської демократії, оскільки парламентська робота здійснюється переважно через партії.

Розвиток демократичних інституцій, зокрема, посилення ролі політичних партій у політичній системі, висуває нові вимоги до механізмів політичної відповідальності та підвищення рівня політичної культури учасників політичного процесу загалом. Парламентська модель передбачає вищу міру конкуренції політичних сил, але разом з тим і зростання ризиків нестабільності, що супроводжують діяльність органів влади, сформованих на коаліційній основі. Компенсувати такі ризики в європейській традиції парламентаризму покликана відповідна політична культура, що включає норми відповідальної і принципової поведінки усіх політичних сил, представлених у парламенті – як у більшості, так і в опозиції. Тому, як зазначають автори підручника “Політичні партії як суб’єкт формування політико-управлінської еліти в умовах політичної модернізації”, “дослідження політичних партій на сьогодні є однією з найактуальніших проблем політичної філософії, соціології юридичних наук, політології” [3, с. 9].

Перспективи посттоталітарного розвитку колишніх соціалістичних країн, у тому числі України, пов’язані зі становленням політичних партій. Відсутність сильних партій, які легітимно представляють інтереси основних соціальних груп у відносинах з державою, нібито ставить державу над суспільством і розв’язує їй руки у виборі політики. Однак це ілюзія, бо замість політично організованих опонентів, з якими можна вести діалог і шукати консенсус, владі за таких обставин протистоїть стихійна маса людей. Слабкість партій неминуче обертається безсиллям держави, яка позбавляється зворотного зв’язку з масами і втрачає контроль над політичним процесом.

Вплив політичних партій на маси, а отже, і завоювання владних позицій у суспільстві визначається такими чинниками:

- наявністю привабливих ідеологій, які визначають цілі розвитку, відображають інтереси мас;
- організаційною оформленістю, мобільністю організаційних структур, здатних реалізовувати намічені цілі;
- рівнем компетентності, авторитетності партійних керівників (вождів, лідерів, функціонерів);
- достатньою масовістю й активністю рядових членів партії;

- вмінням практично організувати діяльність партії в конкретній історичній ситуації;
- вмінням відобразити гострі суспільні проблеми в зрозумілих масам конструктивних лозунгах;
- наявністю достатніх коштів для діяльності ідейно-пропагандистських і культурних центрів партії, для оприлюднення її політики через засоби масової інформації [3, с. 276].

Теоретичне розуміння партій з відповідними типологічними ознаками бере свої початки з XVIII ст., коли Е. Берк визначив партію як “організацію людей, об’єднаних з метою просування спільними зусиллями національного інтересу, керуючись деяким специфічним принципом, відносно якого всі вони прийшли до згоди” [4, с. 111]. Цей англійський дослідник розглядав політичні партії в їх взаємозв’язку з державним механізмом, вважаючи, що політичні партії є необхідним елементом вільної держави. Зокрема, велику увагу він приділяв діяльності нижньої палати парламенту – палаті громад і кабінету міністрів. На його думку, кабінет міністрів має призначатися не монархом, а парламентом і бути перед ним відповідальним. Отже, Е. Берк детально обґрунтував парламентську форму правління.

Звертаючись до генезису теоретичного осмислення політичних партій, зазначимо, що ставлення до протопартійних утворень було спочатку негативним. Упродовж XVII–XVIII ст. були достатньо поширеними ідеї про те, що існування партій призводить до заколотів (Т. Гоббс), що партії (“фракції”) можуть виступати зняряддям узурпації державної влади якою-небудь групою на противагу реалізації принципу народного суверенітету (Дж. Вашингтон). І лише наприкінці XVIII – на початку XIX ст. з’являється ідея функціональної корисності політичних партій. Так, уже Дж. Медісон підкреслював об’єктивний і неминучий характер існування партійних фракцій. Проте, враховуючи можливість небажаних наслідків їх діяльності, він пропонував увести деякі інститути і принципи, що їх блокують [5, с. 8].

Р. Моль розглядав партії у їх тісній взаємодії з державною владою: “Політична партія – це сукупність осіб, які з переконань у юридичній, моральній або політичній необхідності бажають надати державній владі певного напрямку... намагаються з цією метою або досягти законним чином управління державними справами, або мати вплив на уряд [6, с. 117]. У свою чергу, “уряд має спиратися на партію, яка згодна з його напрямом та образом дій,.. що значно полегшує провадження суспільних справ. Уряд, який стоїть поза всякими партіями, є ідеалом, можливим тільки в утопії [6, с. 119].

На противагу таким поглядам, І. Блюнчлі наголошував на недержавній природі партій і стверджував, що партії являють собою не державно-правовий, а політичний інститут. “Політичні партії не є елементом державного організму, а становлять вільні суспільні групи, що об’єднуються навколо певних переконань або напрямку з метою спільної політичної діяльності [7, с. 90].

Основною демократичного правління назвав партії А. де Токвіль, оскільки, на його думку, лише партії забезпечують необхідний плюралізм інтересів і допомагають запобігти узурпації влади [9, с. 9]. Такої самої думки дотримувався Г. Кельзен: “Демократія необхідно й неминуче є партійною державою” [9, с. 126].

Р. Хакшорн називає партією автономну групу громадян, яка бореться на виборах, щоб добитися контролю над урядовою владою, Ф. Рігс акцентує увагу на обов’язковості висування партіями кандидатів на посади в законодавчих органах [10, с. 151]. В. Хасбах розглядав партію як “союз людей з однаковими політичними поглядами й цілями, що прагнуть до завоювання політичної влади з метою використання її для реалізації власних інтересів” [7, с. 34]. К. Лоусон пропонує таке визначення: політична партія – це організація індивідів, яка намагається реалізувати політичну владу урядових установ, стверджуючи, що така влада буде здійснюватися від імені народу [11, с. 3–4]. Г. Еллінек вбачав у політичних партіях суспільні групи, “які об’єднані загальними, спрямованими на певні державні цілі переконаннями і прагнуть до втілення цих переконань у життя”, а саме “політичне партійне життя є боротьбою суспільства за державне панування” [12, с. 83–84].

Ще один класик політичної науки, французький вчений М. Дюверже ввів поділ партій на внутрішнього походження та зовнішнього походження: перші формуються у парламенті, другі – в рамках громадянського суспільства. Аналізуючи еволюцію партій від початку їх виникнення і до середини ХХ ст., М. Дюверже виділив чотири моделі.

Перша модель партії ґрунтується на “комітеті”, тобто на відносно слабкій структурі, чия діяльність носить непостійний і переривчастий характер. Вона об’єднує іменитих громадян певної місцевості, асоціації, причому лише напередодні виборів. Тут немає жорстких критеріїв належності до партії. Такими були партії ХІХ ст., що об’єднували впливових людей і розвинулися в період обмеженого виборчого права.

Друга модель спирається на територіальні організації, тобто на фіксовану, постійну структуру, з активною внутрішньою діяльністю, яка концентрує політичні ініціативи та об’єднує своїх прихильників, пов’язує їх

спільними політичними акціями, вимагає сплати партійних внесків. За такої моделі прихильники партії включаються в різні ієрархічні та паралельні організації. Побудова партії у вигляді місцевих та територіальних відносно самостійних організацій стала організаційним винаходом масових партій, спочатку соціалістів, а потім партій конфесійного типу.

Третя модель партії заснована на “осередку”: це структура, що об’єднує людей не за територіальною, а за функціональною ознакою. Осередок не тільки стимулює яскраво виражений дух спільності між її членами, а й чудово пристосований до революційної діяльності в підпіллі, оскільки тут відсутні горизонтальні зв’язки. Ця форма була придумана і випробувана комуністичними партіями.

Четверта модель – тип “міліції”, тобто провійськової структури, організованої за зразком армії, що діє із застосуванням політичного насильства і налаштована на озброєні зіткнення з опонентами. Це типова модель нацистських партій [14, с. 59–84].

Вітчизняні дослідники політичних процесів також пропонують різні визначення політичних партій. Так, Д. Лук’янов вбачає у партії, насамперед, спеціалізований інститут громадянського суспільства, покликаний формувати первинну політику, реалізовувати її на державному рівні й контролювати її здійснення [15, с. 7]. М. Обушний робить наголос на особливій ролі партій у державному управлінні як організації, “що переслідує певні політичні цілі і виступає посередником між громадськістю та органами державної влади” [16, с. 470].

С. Рябов разом з іншими авторами політологічного енциклопедичного словника трактує партію як добровільне об’єднання людей, які прагнуть домогтися реалізації ідей, які вони поділяють, задоволення спільних інтересів; організовану певним чином частину якоїсь соціальної верстви, класу, покликану висловлювати й захищати інтереси цієї спільноти, домагатися їх дотримання й виконання, бути її політичним “голосом”, “уособленням” окремих групових інтересів [16, с. 474].

IV. Висновки

Підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що головними проявами кризового стану вітчизняної політичної системи стало подальше загострення конфліктів між політичними силами і групами в парламенті та іншими представницькими органами влади, а також руйнування системи владних балансів і противаг. Тому вихід із такого становища можливий тільки в разі, якщо в Україні буде функціонувати розвинута партійна система.

Як показує проведене дослідження, для ефективного розвитку і функціонування багатопартійної системи необхідно принаймні три невідмінні умови. По-перше, наявність компактною групи порівняно стійких і впливових політичних партій-лідерів, які становлять кістяк системи й постійно взаємодіють між собою та державними структурами з приводу здійснення влади. По-друге, наявність вироблених в ході цієї взаємодії писаних і неписаних юридичних та заснованих на традиції правил політичної діяльності, що дають кожній з партій змогу представляти і захищати конкретні суспільні інтереси і водночас забезпечувати політичну й соціально-економічну стабільність усього суспільства. І, по-третє, наявність певної політичної основи толерантної міжпартійної взаємодії на базі принципового консенсусу щодо фундаментальних суспільних цінностей, перш за все, таких, які стосуються форм власності, державного пристрою, типу політичної влади, прав людини тощо. Саме це становить першочергові завдання розвитку та становлення сучасних українських партій.

Література

1. Політичні партії України : в 3 т. / уклад. Ю. Шайгородський. – К. : Український центр політичного менеджменту, 2005. – Т. 1. – 876 с.; Т. 2. – 900 с.; Т. 3. – 872 с.
2. Короткий Оксфордський політичний словник : пер. з англ. / [за ред. І. Макліна, А. Макмілана]. – К. : Основи, 2005. – 789 с.
3. Політичні партії як суб'єкт формування політико-управлінської еліти в умовах політичної модернізації : навч. посіб. / Національна академія державного управління при Президенті України, Українське товариство сприяння соціальним інноваціям. – К. : Парламентське вид-во, 2008. – 416 с.
4. Берк Э. Размышления о революции во Франции и заседаниях некоторых обществ в Лондоне, относящихся к этому событию / Э. Берк. – М. : Наука, 1993. – 320 с.
5. Тихомиров С.И. Политический процесс: теория и практика / С.И. Тихомиров. – Севастополь : Изд-во СевНТУ, 2002. – 224 с.
6. Моль Р. Энциклопедия государственных наук / Р. Моль. – СПб. ; М. : Изд-во М.О. Вольфа, 1868. – 232 с.
7. Политические партии и общественные движения: история и современность : материалы науч. конф. памяти профессора А.П. Зиновьева, 14 октября 2005 г. / [отв. ред. Г.Р. Латфуллин]. – М. : Гос. ун-т упр., 2006. – 175 с.
8. James J. American Political Parties in Transition / J. James. – N.Y., 1994. – 168 p.
9. Примуш М.В. Демократія і політичні партії Центральної та Східної Європи / М.В. Примуш. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – 176 с.
10. Ребкало В.А. Політичні інститути в процесі реформування системи влади / В.А. Ребкало, Л.Є. Шкляр. – К. : Вид-во НАДУ ; Міленіум, 2003. – 172 с.
11. Laakso M. Effective Number of Parties: A Measure with Application to West Europe / M. Laakso, R. Taagepera // Comparative Political Studies. – 1979. – Vol. 12. – № 3. – P. 3–27.
12. Еллинек Г. Общее учение о государстве / Г. Еллинек. – 2-е изд. – СПб. : Изд-во Н.К. Мартынова, 1908. – 599 с.
13. Матвеев Р. Аналитическая политология / Р. Матвеев. – Саратов, 2002. – 288 с.
14. Дюверже М. Политические партии : пер. с франц. / М. Дюверже. – М. : Академический Проект, 2002. – 538 с.
15. Лукьянов Д.В. Гражданское общество и политические партии / Д.В. Лукьянов // Вісник Харків. ун-ту. Серія: Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених м. Харкова. – Х., 2001. – Ч. 1. – С. 5–7.
16. Політологія : довідник / М.І. Обушний, А.А. Коваленко, О.І. Ткач ; [за ред. М.І. Обушного]. – К. : Довіра, 2004. – 599 с.

УДК 37.014.552

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НА РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ У КОНТЕКСТІ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Козарь Т.П.

кандидат наук з державного управління, доцент
Класичний приватний університет

Annotation

World experience of effective educational processes regulation is analyzed in the article.

Main tendencies of state policy strategy on educational services market are described. It is emphasized that decentralization of higher